

УДК 378.091.322:001.8:781.7(076)

Богдан Луканюк

МЕТОДИКА НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ: Програма¹

Пропонована програма покликана прищепити початкові теоретичні знання та елементарні практичні навички в самостійній науковій діяльності студента. Основну увагу приділено найнеобхіднішим складовим цієї роботи: диференціальному підходу до вивчення фахової літератури, правилам бібліографічного опису друкованих і рукописних джерел, керівним принципам системного упорядкування термінології, оволодінню різноманітними технічними засобами, роботі над мовою та чистовим оформленням авторського оригіналу, вимогам друку.

Ключові слова: спецкурс, метод, наукові дослідження, етномузикологія, публікації.

Обсяг курсу – 105 години

Із них: лекційно-практичні – 70 годин,
самостійна робота – 35 годин

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Спецкурс „Методики науково-дослідної роботи” читається студентам-випускникам, які протягом усього останнього навчального року працюють над дипломом – першим своїм справжнім науковим дослідженням. У зв’язку з цим тематичний план лекційних і практичних занять із даної дисципліни відтворює послідовність здійснення типової наукової студії від моменту вихідної постановки питання (проблеми) до остаточного писемного викладу отриманих кінцевих результатів, тобто просуваючись паралельно з поетапним вирішенням завдань, що предметно ставляться перед дипломантом у процесі розробки обраної теми.

Спецкурс покликаний дати початкові теоретичні знання та елементарні практичні навички, без яких неможливо обійтись в самостійній науковій діяльності, через що в ньому особлива увага приділяється найнеобхіднішим складовим науково-дослідницької майстерності,

¹ Програму укладено для курсу, читаного протягом 2001–2004 років на кафедрі музичного фольклору Рівненського державного гуманітарного університету.

як-то: диференціальний підхід до вивчення фахової літератури, правила бібліографічного опису друкованих і рукописних джерел, керівні принципи системно упорядкованої термінології, оволодіння різноманітними технічними засобами, робота над мовою та чистовим оформленням авторського оригіналу, вимоги друку тощо.

Поряд з поданням найзагальніших положень сучасного наукознавства в програмі основний акцент кладеться на специфіку саме музично-фольклористичних досліджень, що переважно спираються на здобутки експедиційно-польової і транскрипційної праці, здійсненої здебільшого етномузикологом особисто, а також включають такі специфічні види наукової творчості як укладання цільового польового питальника, збірника (писемного чи звукового) народно-музичних творів, різного роду аналітичних і систематичних покажчиків або каталогів (карткових, електронних) і т.д. і т.п.

Із пропонованого списку літератури обов'язковими для докладного вивчення мають бути передусім нормативні документи (крім останнього, вартого ознайомлення в порівнянні з вище поданими) й один із загальних навчальних підручників (найдоцільніше адресований студентам вищих навчальних закладів культури та мистецтв), а також вибрані розділи спеціальних методологічно-методичних посібників з етномузикознавства. Решта зазначених праць рекомендуються педагогові, хоча деякі з них на його вибір можуть задаватися і студентам, яких, однак, не слід перевантажувати надто деталізованою інформацією.

При проходженні спецкурсу особливого значення потрібно надавати систематичним контрольним заняттям, призначеним підбивати підсумок пройденому матеріалові у вигляді не лишень усних, але й письмових відповідей на поставлені, більшою чи меншою мірою конкретизовані запитання (для чого можна використати їх орієнтовний список, наведений у кінці програми), конспектів опрацьованої літератури з їх правильними бібліографічними описами, а по змозі й попереднього захисту виконаної чи запланованої відповідної частини дипломної роботи. Виставлені при тому бали мусять враховуватися в екзаменаційній оцінці.

Загалом же виконання даної програми повинно ставити собі за мету не тільки значне підвищення наукового рівня дипломних праць, а й теж прищеплення професіональних навичок, необхідних кожному фольклористові високої кваліфікації – як науковцеві, так і виконавцеві та педагогу – для подальших власних дослідницьких старань, пов'язаних із їхньою безпосередньою трудовою діяльністю.

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№№ тем	Назви тем	Кількість годин	
		лекції	практ.
–	<i>Вступне заняття</i>	2	–
1	Основні методи наукового дослідження	4	2
2	Тема наукового дослідження й робота над нею	4	4
	<i>Контрольне заняття</i>	–	2
3	Матеріали дослідження	8	6
–	<i>Контрольне заняття</i>	–	2
4	Аналіз та інтерпретація даних	4	4
5	Результативне викладення наукового дослідження	4	4
–	<i>Контрольне заняття</i>	–	2
6	Наукова термінологія (термінознавство)	4	2
7	Чистове оформлення та редагування	4	4
–	<i>Контрольне заняття</i>	–	2
	Заключне заняття	2	–
Всього		36	34

ЗМІСТ КУРСУ

Вступне заняття

Вихідні поняття. Закон України про науку та науково-дослідну діяльність. Наукознавство та наукометрія.

Поняття наукової дисципліни, основне коло її методологічних питань. Проблеми класифікації та систематизації наукових дисциплін.

Історичний шлях становлення наукової дисципліни, її теорії та практики.

Курс „Методики науково-дослідницької роботи”. Студентські науково-дослідницькі праці (курсова та дипломна робота).

Тема 1.

Основні методи наукового дослідження

Основні способи наукового пізнання. Співвідношення слухового, зорового і кінетичного сприймання в етномузикологічному дослідженні. Спостереження – просте (звичайне) і співчасне (включене), їх застосування в етномузикології в зв’язку з фольклоризмом. Рівень аналізу та синтезу. Експеримент і можливості верифікації даних культури усномузичної традиції.

Головніші моменти (етапи) наукової роботи: формулювання теми, збір і опрацювання матеріалів („фактографія”), їх аналіз і систематизація („фактологія”), інтерпретація отриманих даних, виклад результатів проведеного дослідження.

Тема 2.

Тема наукового дослідження й робота над нею

Дедуктивний підхід у виборі теми. Спеціальність і спеціалізація в науці. Формулювання теми, її проблемність і актуальність, зв'язок із наявними науковими програмами. Основні параметри: об'єкт і предмет („що?”), мета і завдання („навіщо?”), евристичність (новизна) і практичне значення.

Типовий план роботи над темою („як?”): збір матеріалів, їх початкове (загальне, поточне) опрацювання, ґрунтовний аналіз і систематизація зібраного, підсумкова інтерпретація отриманих даних. Поступенність й одночасність етапів дослідження (спіральність, пластовість; прогнозування і корекція)

Тема 3.

Матеріали дослідження

Поняття джерельної бази. Власні матеріали – первинні (експериментальні) дані в етномузикології, експедиційні матеріали. Значення курсу методики експедиційно-польової роботи, її тематичне звучення.

Опрацювання експедиційних матеріалів, створення бази вторинних документів. Їхні основні види: транскрипції, супутні описи, рисунки, фотографії, іконографія. Підручні й аналітичні картотеки даних, роль їх комп'ютеризації.

Загальнодоступні матеріали. Музично-етнографічні (фольклористичні) архіви, їх внутрішній уклад. Первинні і вторинні документи. Підручні картотеки – довідкові й аналітично-систематичні.

Друковані матеріали. Бібліотечні й архівні нототеки, нотографічні довідники. Джерелознавчий аналіз друкованих матеріалів – загальних та конкретно відібраних за темою.

Наукова література (писання). Бібліо- та нотографічний опис публікацій, його основні правила. Види бібліографічних описів (короткий, розширений і повний). Система умовних знаків, їх застосування залежно від особливостей видання.

Типологія літератури (загальноосвітня, суміжна, спеціальна, тематична). Методи читання-опрацювання (загальне, побіжне ознайомлення, докладне засвоєння, ґрунтовне вивчення). Психологія сприйняття тексту і структура (авторський план) роботи, її драматургія (виклад предметний, хронологічний і проблемний). Види рубрикацій. Виділення надфразних єдностей. Способи конспектування. Виписки („фішки”), їх порядкування.

Створення власних підручних та аналітичних картотек публікованих даних, їх комп’ютеризація, можливість використання в подальших дослідженнях.

Тема 4.

Аналіз та інтерпретація

Поняття наукової творчості, значення таланту й особистості вченого. Співвідношення традиції та новаторства в підході до аналізу й інтерпретації зґромаджених даних. Відповідність застосування конкретних аналітичних процедур предметові й меті дослідження. Строге дотримання обраних принципів.

Осмислення отриманих аналітичних даних. Зіставлення і порівняння, синтезування на їх підставі нових знань. Вимоги об’єктивності та системності висновків, їхньої евристичності та логічної несуперечності та відповідності об’єктивній дійсності.

Роль світогляду вченого, його приналежності до певної наукової традиції (школи). Дві традиції (школи) в українському етномузикознавстві, їх основні методологічні підходи.

Тема 5.

Результативне викладення наукового дослідження

Підсумкові обнародування результатів проведеного дослідження, їх суспільно-практичне значення. Основні форми апробації та втілення: презентації та публікації (тиражовані). Їхні різновиди за цільовим призначенням – популяризаторські, дидактичні та власне наукові. Авторське право в Україні.

Апробації результатів досліджень у спеціалізованих науководослідних установах (кафедрах, секторах, вчених радах). Види презентацій: звіт, демонстрація звукових матеріалів та усна доповідь. Форми звітування. Якість фономатеріалів, способи їх монтажу. Вимоги до теми доповіді, її обсягу та стилю виголошення. Роль наочних

демонстрацій (малюнки, схеми, фото, відео), роздаткових матеріалів. Технічні засоби, володіння ними. Усна дискусія (полеміка, опонування), правила її організації та проведення.

Жанри наукових публікацій: звукова збірка, збірник транскрипцій („нотацій”), письмова праця. Студентські різновиди наукових праць, їхня наукова вага. Рукопис як депонована публікація.

Звуковий збірник народномузичних творів („альбом”), його значення як наукової праці. Вимоги до якості звучання (звукозапису). Предметно-цільові різновиди звукових збірників (популяризаторські, дидактичні і наукові), їх принципові відмінності. Проблеми відбору та систематизації матеріалів, роль провідної теми (ідеї), вимоги цілісності („світності”). Носії: перші проби на фоноваликах, платівки, касети, CD – звукові та мультимедійні. Можливості комп’ютера й інтернету.

Збірники нотацій, їх історична типологія: репертуарні співаники й обробки, їх пізнавально-наукове значення. Власне наукові видання – репрезентативні (національні й територіальні, жанрові й формальні), академічні зводи (книжкові й електронні), різного роду антології та хрестоматії за своїм цільовим призначенням. Проблеми порядкування (систематизації) матеріалів та їх редагування за єдиними (понадстильовими) принципами.

Письмові наукові праці як основна форма викладу результатів дослідження. Наукова мова, наукоподібність. Типи письмових праць – „похідні” і „самостійні”, проміжні між ними види. Важніші жанри „похідних” писань: анотація, резюме, реферат (переказ, порівняльний огляд літератури, критична постановка питання) і рецензія. Науково-популярна та дидактична література (підручник, стаття, методична розробка, рекомендації, практикуми).

Самостійні дослідницькі рецензії К.Квітки. Письмові полеміки. Передмови (вступні статті) до збірників (звукових, нотацій). Роль і значення покажчиків – додаткових та окремих.

Жанри „самостійних” письмових праць за обсягом: стаття (причинки, розвідка), брошура, монографія (книга). Поняття авторського, друкованого та видавничого аркуша. Техніка письма. План роботи, значення його структурованості і співмірності виділюваних позицій. Мінімальні одиниці викладу – речення та надфразна єдність. Способи сполучень надфразних єдностей; предметний, хронологічний і проблемний виклад. Рубрика (параграф). Правило „сім плюс-мінус

два”, його психологічні підоснови. Поєднання рубрик – логічне й текстове (роль зв’язок). Види рубрик (приховані й озаголовлені). Правила укладання змісту праці. Цитування, бібліографічні покликання, виноски, примітки.

Тема 6.

Наукова термінологія (термінознавство)

Наука та наукова термінологія. Поняття і термін, термін і система термінів. Природно утворена та системно впорядкована термінологія. Причини нагромадження недоліків у термінології, типові недоліки термінів, визначень, парадигми „термін-визначення”. Стихийна термінологія етномузикознавства (приклади недоліків), джерела термінів, замкнутість національних шкіл. Українське термінознавство; музикознавчі й етномузикознавчі словники термінів, їхні недоліки. Організація роботи над упорядкуванням термінології. Основні методологічні (системологічні) принципи термінознавства. Вимоги до терміна, парадигми „термін-визначення”, до самого визначення. Понятійно-термінологічна система.

Тема 7.

Чистове оформлення та редагування

Поняття авторського текстового оригіналу, його види (рукописний, машинописний, електронний, друкований) і склад (обов’язкові та факультативні частини). Супровідні документи. Вид паперу, формат друку, кількість копій. Титульний лист, зміст і нумерація сторінок. Виноски, примітки, покликання. Розмітки, вписки і поправки, викидки і вставки. Ілюстрації та складні елементи (таблиці, схеми, формули). Макетування. Формат видання. Шрифти.

Видрук (верстка) та його вичитка. Правила та можливості коректури, коректурні знаки. Форми юридичного підтвердження авторського текстового оригіналу автором. Наклад. Авторські договори та гонорари.

Заключне заняття

Перспективи розвитку етномузикологічного наукознавства та наукометрії в Україні. Роль впливів суміжних дисциплін та зарубіжного досвіду для методологічно-методичного поступу вітчизняних наук про фольклорну творчість.

Література

А. Нормативна:

1. Закон України про науку та науково-дослідну діяльність.
2. Библиографическое описание аудиовизуальных материалов: Инструктивно-методические указания. – Москва, 1984.
3. ДСТУ 35.82-97. Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила. – Вид. офіційне. – Київ, 1998.
4. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Библиографическая запись. Библиографическое описание.
5. Общие требования и правила составления. – Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации. Межгосударственный стандарт.
6. Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу
7. **International Standard Didliographic Description (ISDD). Preliminary Consolidated Edition. Recommended by the ISBD Review Group, Approved by the Standig Committee of the IFLA Cataloguing Section.** – 2007. – International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA).

Б. Загальна:

а) підручники та посібники:

1. Котляревський І. Загальні основи науково-дослідної роботи : Навчальний посібник для вищих навчальних закладів / І. Котляревський. – Київ, 2008.
2. Ніколаєва Л. Основи науково-дослідницької роботи : Навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів культури і мистецтв України] / Л. Ніколаєва. – Львів, 2003.
3. Іваницький А. Українська музична фольклористика : Методологія і методика / А. Іваницький. – Київ, 1997.
4. Чекановска А. Музыкальная этнография : Методология и методика / А. Чекановска. – Москва, 1983.
5. Orczyk J. Zarys metodyki pracy umysłowej / J. Orczyk. – Warszawa ; Poznań, 1978.

б) довідники:

1. Гроссман Ю. Справочник научного работника / Ю. Гроссман, В. Кутик В. – 2-е изд., перераб. и доп. – Львов, 1983.
2. Краснобокий Ю. Словник-довідник науковця-початківця / Ю. Краснобокий, Ю. Левківський. – 2-е вид., випр. і доп. – Київ, 2001.
3. Словарь-справочник автора / Составители Л. Гильберг, Л. Фрид; [общая ред. А.Э. Мильчина]. – Москва, 1979.

В. Спеціальна:

1. Андрієвський О. Бібліографія літератури з українського фольклору / О. Андрієвський. – Київ, 1930. – Т. 1.
2. Бацер А., Русская народная музыка : Нотографический указатель в 2 т. (1776–1873) / А. Бацер, Б. Рабинович. – Москва, 1981, 1984.
3. Безлюдний О. Магістерська робота у педагогічному вузі : Посібник для студентів-магістрантів / О. Безлюдний, Л. Ковальов, Ю. Краснобокий. – Київ, 2000.
4. Воблий К. Організація роботи наукового працівника. Методика і техніка / К. Воблий. – 3-є вид. – Київ, 1969.
5. Восточнославянский фольклор : Словарь научной и народной терминологии / редкол.: К. Кабашников и др. – Минск, 1993.
6. Гецов Г. Работа с книгой : Рациональные приемы / Г. Гецов. – Москва, 1984.
7. Елатов В. Наблюдение и эксперимент в музыкальной фольклористике / В. Елатов // Актуальные проблемы современной фольклористики : Сб. ст. и мат. – Ленинград, 1980. – С. 50–64.
8. Как работать над терминологией : Основы и методы. – Москва 1966.
9. Клименко І. Дискографія української етномузики (автентичне виконання). 1908–2010 : Ілюстрований хронологічний реєстр з анотаціями і покажчиками / І. Клименко. – Київ, 2010. – Національна музична академія України ім. П. Чайковського.
10. Коган Г. Как делается научная работа / Г. Коган // Коган Г. М. Избранные статьи. – Москва, 1972. – Вып. 2. – С. 87–161.
11. Луканюк Б. Народна музика Галичини та Володимирії : Матеріали до нотографії (1790–1950) / Б. Луканюк. – Львів, 2001.
12. Луканюк Б. Матеріали до бібліографії польської етномузикології ХІХ–ХХ ст. / Б. Луканюк. – Львів, 2006. – Проблема науководослідна лабораторія музичної етнології ЛДМА ім. М. Лисенка.
13. Мильчин А. Методика редактирования текста / А. Мильчин. – 2-е изд., перераб. – Москва, 1980.
14. Мороз М. Бібліографія українського народознавства: У 3 т. / М. Мороз. – Львів, 1999. – Інститут народознавства НАН України.
15. Назайкинский Е. Искусство и наука в деятельности музыковеда / Е. Назайкинский // Музыкальное искусство и наука : Сб. статей / сост. Е. Назайкинский. – Москва, 1973. – Вып. 2. – С. 3–16.
16. Панько Т. Українське термінознавство / Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк. – Львів, 1994. – Львівський державний університет ім. І. Франка.
17. Пасічник В. Володимир Гошовський (1822–1996) : Біобібліографічний словник / В. Пасічник. – Львів, 2007.
18. Проблеми українського термінологічного словникарства в мистецтвознавстві й етнології : Наук. зб. пам'яті М. Трохименка. – Київ, 2002.

19. Пропп В. Методическая записка по архивному хранению и систематизации фольклорных материалов / В. Пропп. Вильнюс, 1964
20. Рибак Ю. Курсова робота з музично-етнографічної транскрипції у вищій школі / Ю. Рибак // Всеукраїнська науково-педагогічна конференція „Музичний фольклор в системі навчання та виховання молоді”. Кременець, 11–12 травня 2000 року : Матеріали. – Тернопіль, 2000. – С. 67–71.
21. Сенкевич М. Стилистика научной речи и литературное редактирование научных приведений : Учеб. пособие для вузов / М. Сенкевич. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва, 1984.
22. Словник музичної термінології (Проект). – Харків; Київ, 1930. – (ВУАН, Інститут української наукової мови. Матеріали до української термінології та номенклатури. – Т. 20).
23. Сокальський О. Бібліотечні фонди і каталоги : Підручник / О. Сокальський, С. Тамм, В. Туров. – Київ, 1971.
24. Українська фольклористика: Словник-довідник / уклад. і заг. ред. М. Чернопиского. – Тернопіль, 2008.
25. Фонд курсових, дипломних робіт та рефератів профільної кафедри даного навчального закладу.
26. Фонди вузівського Кабінету (лабораторії) фольклору.

Екзаменаційні питання

1. Закон України про науку та науково-дослідну діяльність.
2. Поняття наукової дисципліни, основне коло її методологічних питань.
3. Основні способи наукового пізнання.
4. Головні моменти (етапи) наукової роботи.
5. Поняття теми наукового дослідження, її вибір та формулювання.
6. Типовий план роботи над темою.
7. Поняття джерельної бази.
8. Опрацювання експедиційних матеріалів, створення бази вторинних документів.
9. Друковані матеріали. Наукова література (писання).
10. Бібліо- та нотографічний опис публікацій, його основні правила.
11. Типологія літератури, відповідні методи її читання й опрацювання.
12. Поняття наукової творчості.
13. Осмислення отриманих аналітичних даних.
14. Основні форми результативного викладення наукового дослідження.
15. Авторське право в Україні.
16. Види презентацій та форми звітування.
17. Жанри наукових публікацій.
18. Звуковий збірник і збірник нотацій народномузичних творів.
19. Типи письмових праць.

20. Техніка письма. Поняття авторського, друкованого та видавничого аркуша.
21. Наукова термінологія. Понятійно-термінологічна система.
22. Поняття авторського текстового оригіналу, його види.
23. Авторські договори.
24. Перспективи розвитку етномузикологічного наукознавства та наукометрії в Україні.

Богдан Луканюк. Методика научно-исследовательской работы: Учебная программа.

Предлагаемая программа направлена на получение начальных теоретических знаний и элементарных практических навыков в самостоятельной научной деятельности студента. Основное внимание уделяется самым необходимым составляющим этой работы: дифференциальному подходу к изучению профессиональной литературы, правилам библиографического описания печатных и рукописных источников, руководящим принципам системного упорядочивания терминологии, овладению разнообразными техническими средствами и работе над чистовым оформлением авторского оригинала, требованиям печати.

Ключевые слова: спецкурс, метод, научные исследования, этномузикология, публикации.

Bohdan Lukaniuk. Methodology of scientifically research works: program

The proposed program is aimed to develop initial theoretical knowledge and basic practical skills in the student's personal scientific work. The program focuses on the most necessary components: differential approach to the professional literature study, the rules of bibliographic description of printed and manuscript sources, main principles of systematic terminology ordering, mastering different technical means, working on speech and final version of the original work, printing requirements.

This program emphasis on the specificity of the musical folklore investigations, which are mainly based on the achievements of the expeditionary research and transcriptional work that is carried out by ethno-musician personally, and also include specific types of scientific art such as objective research questionnaire, folk music collection (written or audio), analytical and systematic indicators of different kind or catalogues (card, electronic).

In general, the implementation of this program should aim at not only significant increase of the scientific level of graduation thesis but also at the developing of the professional skills, which are necessary for every well-qualified folklore specialist – scientist, performer and teacher – for future own research efforts relating to the direct labor activity.

Key words: method, scientific research, ethnomusicology, publications.